

Yaşamın Yönetimi ve Askıya Alınışı: Foucault ve Agamben Ekseninde *Ağır Roman*
The Management and Suspension of Life: Ağır Roman through the Framework of Foucault and Agamben

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SANDIKKAYA AŞIR ¹

Süreç/History

Geliş/Submitted: 15/12/2025
Kabul/Accepted: 07/03/2026
Yayın/Published: 25/03/2026

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author(s) declares that have no competing interests.

Telif Hakkı/Copyright

Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY-NC 4.0\) license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).



Öz

18.yy'dan itibaren modern iktidarlar egemenliklerini koruyabilmek ve sürdürebilmek için çeşitli yönetim biçimleri geliştirmişlerdir. Bu yönetim biçimleri arasında çağdaş siyaset felsefecilerinden Michel Foucault'nun "biyopolitika" ve Giorgio Agamben'in "istisna alanı" kavramları, iktidarın toplum üzerinde uyguladığı denetim ve dışlama mekanizmalarını anlamaya imkân veren iki temel yaklaşım olarak öne çıkar. Metin Kaçan'ın Ağır Roman adlı eseri, Türk edebiyatında marjinal hayatların nasıl görünmez kıldığını, iktidar tarafından dışlanarak istisna alanlarına hapsedildiğini ve bu alanlarda bireylerin hukuki haklarından soyutlanarak "çıplak hayat"a indirildiğini gösteren önemli bir örnektir. Eser üzerinde bugüne kadar dil, üslup ve alt kültür temsili üzerine çalışmalar yapılmış olmakla birlikte modern iktidarların norm dışına ittiği bireyler üzerinde egemenliğini nasıl koruduğu ve sürdürdüğü üzerine kapsamlı bir inceleme yapılmamıştır. Bu çalışma biyopolitika ve istisna alanı kavramları etrafında Ağır Roman'daki iktidar-birey ilişkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın "Biyopolitika" başlıklı bölümünde kavramın tarihsel gelişimi ve bir dışlama yöntemi olarak ırkçılığın nasıl kullanıldığı ele alınmıştır. "İstisna Alanı ve Çıplak Hayat" bölümünde, Agamben'in hukukun askıya alınmasıyla oluşturulan istisna alanlarında bireylerin siyasal özne olmaktan çıkarılıp çıplak hayat formuna indirilmesi incelenmiştir. "Biyopolitika ve İstisna Alanının Kesimi: Kolera Mahallesi" başlıklı bölümde biyopolitikanın ve istisna alanının eserdeki yansımaları gösterilmiş ve analiz edilmiştir. Sonuç olarak Ağır Roman, iktidarın hem dışlayarak hem de hukuku askıya alarak yönetimine örnek olabilecek ve Foucault ile Agamben'in kuramsal çerçevelerinin kesiminde değerlendirilebilecek özgün bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Agamben, Biyopolitika, İstisna alanı, *Ağır Roman*.

Abstract

Since the eighteenth century, modern powers have developed strategies to preserve and sustain sovereignty. Michel Foucault's concept of biopolitics and Giorgio Agamben's notion of the state of exception provide two key frameworks for understanding mechanisms of control and exclusion. Metin Kaçan's novel Ağır Roman is a notable Turkish example, portraying how marginal lives are rendered invisible, excluded, and confined to exceptional spaces where legal protections are suspended and individuals are reduced to "bare life." While scholarship has examined the novel's language, style, and subcultural representation, it has not fully analyzed how modern power maintains its rule over those pushed outside social norms. This article addresses that gap by reading Ağır Roman through biopolitics and the state of exception. The "Biopolitics" section summarizes the concept's historical development and discusses racism as a technique of exclusion. "State of Exception and Bare Life" examines how suspending law creates zones in which people are stripped of political subjectivity. Finally, "The Intersection of Biopolitics and the State of Exception: Kolera Mahallesi" analyzes Kolera Mahallesi as a space where exclusion and legal suspension converge. The article concludes that Ağır Roman makes visible a mode of governance operating through both exclusion and the suspension of law, and can be evaluated at the intersection of Foucault's and Agamben's theoretical frameworks.

Keywords: Foucault, Agamben, Biopolitics, State of exception, *Ağır Roman*.

Atf için (to cite): Sandikkaya Aşır, A. (2026). Yaşamın yönetimi ve askıya alınışı: Foucault ve Agamben ekseninde *Ağır Roman*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 232-243. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1842300>

¹ Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kastamonu/Türkiye, aasir@kastamonu.edu.tr.

Giriş

İktidarlar, klasik egemenlik sistemlerinde güçlerini öldürme kudretinden alırken 18. yüzyıldan sonra güçlerini korumak için farklı yöntemler geliştirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu yöntemlerden biri Foucault tarafından kavramsallaştırılan “biyopolitika” olup nüfusu gözetleyerek kontrol atında tutmayı hedefler. Biyopolitika çerçevesinde modern iktidar, kitleleri sınıflandırır ve bu sınıflandırma sürecinde “yaşatmak ve ölmeye bırakmak” ilkesinden hareket ederek kimlerin yaşatılmaya değer, kimlerin ise ölmeye bırakılabilir olduğuna “ırkçılık” politikası yoluyla karar verir. Foucault’ya göre ırkçılık, herhangi bir etnik köken ayırımına değil; iktidarın kendi yönetimindeki bireyler arasından norm dışında kalanları tespit edip ayıklamasına dayanır. Buna göre, nitelikli nüfusu tehdit eden fiziksel veya zihinsel engellilerin, suçluların, bağımlıların ve sapıkların toplum dışına itilerek gözetim altında tutulması amaçlanır. Böylece iktidar, yaşatmaya değer gördüğü bireylerin yaşam hakkını korurken yaşatmaya değer görmediklerini de çemberin dışına iter.

Agamben, Foucault’nun “yaşatma ve ölüme bırakma” düşüncesini analiz ederek “istisna alanı” kavramını geliştirir. İktidar, ırkçılık politikasıyla toplumun dışına itilen bireyleri istisna alanı olarak adlandırılan bölgelere toplar ve nitelikli nüfusu koruma adına hukukun gücünü kullanarak buradaki bireyleri hukukun koruyuculuğundan çıkarır. Bu sürecin işleyebilmesi için öncelikli olarak bireylerin siyasal varoluşları askıya alınır; ardından da sadece biyolojik varlık konumuna yani “çıplak hayat” durumuna indirgenir. Siyasal özne olarak var olmayan bu bireyler, hiçbir hukuki hakka sahip değildir; bu nedenle de onları öldürmenin herhangi bir yasal yaptırımı yoktur.

Metin Kaçan’ın 1990 yılında kaleme aldığı Ağır Roman’da olaylar, İstanbul’un alt kültür olarak nitelenebilecek insanların toplandığı Kolera Mahallesi’nde geçer. Şiddetin, suçun, yeraltı ilişkilerinin, ekonomik sıkıntıların, fuhşun sıradanlaştığı bu mekânda yaşayan insanlar, iktidarın gözetimi altında kurdukları düzenleri içerisinde hayatta kalmaya çalışırlar. Eserde romanın baş kişisi Gıli Gıli Salih’in, ağabeyi Reco’nun, babası Berber Ali’nin, annesi İmine’nin, hırsız Gaftici Fethi’nin, fahişe Tina’nın ve mahallenin diğer sakinlerinin iktidara rağmen ve iktidarla birlikte var olma mücadelesi anlatılır. Berber Ali’nin iki oğlundan biri olan Salih, ağabeyi evden kaçınca babasının otoritesi altında daha da ezilir. Bu baskıya daha fazla dayanamayınca intiharı deneyen Salih, bu girişiminde başarısız olur. İyileşince evden kaçarak mahallenin en azılı suçlularından oluşan bitirimlere katılır. Bir yandan işlediği suçlarla bir yandan da Kolera Canavarı’nı yakalamasıyla kısa sürede bitirimlerin lideri hâline gelir. Salih, şiddetin son derece normal olduğu bu mahallede doğup büyümesine rağmen, oldukça kırılğan bir ruha sahiptir. Bu yüzden Tina ile ilişkisi ve Tina’nın onu Fil Hamit ile aldatması Salih’in trajik sonunu hazırlar. Toplum normlarına uymayan bütün bu karakterler, iktidar tarafından sistemli olarak dışlanır ve hukukun alanından çıkarılır. Bu nedenle Kolera Mahallesi, iktidar tarafından belirlenen sınırların dışında kalan marjinal hayatların sergilendiği bir sahneye dönüşür.

Kolera Mahallesi, Foucault’nun biyopolitika kuramı ile Agamben’in istisna alanı kuramının kesişiminde bulunur. Kaçan, iktidar tarafından belirlenen normlara uymayanların sığındığı bir mekân olarak Kolera Mahallesi’ndeki hayatlara ayna tutar. Kolera, sadece toplum dışına itilip gözetlenmek suretiyle yönetilenlerin mekânı değildir; burası aynı zamanda hayatı yaşatılmaya değer görülmeyenlerin, ölmeye bırakılacakların yani katillerin, hırsızların, fahişelerin ve bağımlıların bulunduğu bir alandır. Buradaki insanlar, hukukun korumasından çıkarılarak çıplak hayat formuna indirgenmiş ve ölmelerinde veya öldürülmelerinde herhangi bir sakınca olmayan varlıklardır. Bu da Kolera’nın bitirimler tarafından uygulamaya konulan şiddet odaklı racon hukukunun işlediği bir alana dönüşmesine neden olur.

Bu çalışmada, Ağır Roman’da iktidar-birey ilişkisi incelenecektir. Bu bağlamda, iktidarın Kolera Mahallesi’ndeki görünümü ve görünmezliği, birey-iktidar ilişkisi, çıplak hayat olarak görülen bireylerin hukuki korumanın dışında bırakılmaları nedeniyle şiddet merkezli adalet sisteminin oluşumu ve bütün bunlar karşısında iktidarın sessizliği ele alınacaktır.

1. Biyopolitika

“İnsan, doğası gereği politik bir hayvandır” (Aristoteles, 2017, s.26) diyen Aristoteles, M.Ö 4.yy’da insan, doğa ve politika arasındaki güçlü ilişkiye dikkat çeker. Bireylerin hayatı ile doğrudan bağlantılı olan politika terimi “insanların hayatlarını düzenlemek adına genel kurallar yapmak, korumak ve değiştirmek için ihtiyaç duyulan faaliyetlerin tümü” (Aköz, 2018, s.162) olarak tanımlanabilir. Foucault, politika ile bireyin iç içe geçmişliğine Cinselliğin Tarihi’nde “biyolojik olan siyasal olanda yansıma bulur” (Foucault, 2007, s.105) diyerek işaret eder. Bu düşüncüyü Güvenlik, Toprak, Nüfus

başlıklı seminerinde daha da detaylandırarak 18. yüzyıldan itibaren “insan türünün temel biyolojik özelliklerini oluşturan şeylerin bir politikaya, bir politik stratejiye, genel bir iktidar stratejisine dahil ol[duğunu]” (Foucault, 2019, s.3) söyler.

Biyopolitika, bireyin toplumla ve çevreyle ilişkisini ele alan, “özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde başlayan ve günümüze gelen bir yönetim biçiminin kavramsallaştırılmış hâli”dir (Koç, 2018, s.194). Foucault biyopolitikayı, “insan varlıklarıyla onların çevresi, yaşam ortamı arasındaki ilişkilerin -coğrafi, iklimsel, hidrografik ortamın kesintisiz etkileri olsun- dikkate alınması” (Foucault, 2002, s.250) olarak açıklar. Dolayısıyla biyopolitika, nüfus kontrolü, toplumsal cinsiyet, ırkçılık, ekonomik hayat, sağlık ve eğitim sistemi gibi iktidarın biyolojik olan her şeyi düzenleme arzusunun bir ürünü olarak ortaya çıkar. Hayatın her alanına sirayet etmiş olan biyopolitika kavramını Kartal şu şekilde özetler:

“Disiplin mekanizmaları aracılığıyla bireyin bedensel ve zihinsel inşası; doğum kontrolünden sağlık politikalarına nüfusun düzenlenmesi ve denetlenmesi; yaşatmayı önüne hedef olarak koyan iktidarın hiçbir çelişkiye düşmeksizin ölüm makinesine dönüşmesi; ...şimdiye değil aynı zamanda geleceği zapt eden borç politikaları; yaşamı korumak için devreye sokulan gelgelelim yaşamı sakat bırakan, yoksullaştıran ve zayıflatan güvenlik/ bağımsızlık mekanizmaları; bazı yaşamları yaşamaya değer addedip bazılarını yası tutulabilir olmaktan çıkararak normalleştirme pratikleri; bu pratiklerin başvurduğu toplumsal cinsiyet ve ırkçılık politikaları...” (Kartal, 2016a, s. 9,10).

Biyopolitika kavramını ilk kez kullanan Foucault olmasa da kavramın içeriğini şekillendiren, onu sistematik hâle getiren Foucault’nun 1970’lerin sonlarından itibaren yürüttüğü çalışmalardır. Terimi ilk kez 20. yüzyılın başlarında İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen bireyle devleti birleştirdiği ve devleti de canlı bir organizma olarak tanımladığı Grundriß Zu Einem System Der Politik ve Der Staat als Lebensform eserlerinde kullanmıştır (Koç, 2018, s.195). Foucault ise “terimini ilk kez 1974 yılında Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi’nde verdiği üç kısımlı bir seminer programının ‘Toplumsal Tıbbın Doğuşu’ başlıklı ikinci oturumunda kullanır” (Koyuncu, 2016b, s.22,23). Foucault’ya göre biyopolitikanın kökleri “canlı çoklukları (“sürüyü”) sürekli bir gözetim altında tutup bunlar hakkında bilgi toplayarak; bireysel ve bütünsel düzlemde yaşamlarını mutlak, titiz ve planlı bir denetime tabi tutarak selamet yolunda yönetme” (Süsüänen, 2016a, s.84) düşüncesinin hâkim olduğu erken ve Orta Çağ Hıristiyanlığına kadar uzanmakla birlikte biyopolitika tam anlamıyla modernizmle birlikte ortaya çıkmıştır. Buna göre Foucault, biyopolitikanın toplumu disipline ederek yönetmek isteyen iktidar anlayışından beslenerek 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan yeni bir yönetim şekli olduğunu söyler:

“XVIII. yüzyılın ikinci yarısı boyunca, sanırım, bu kez disiplinci olmayan, başka bir iktidar teknolojisi olan yeni bir şeyin ortaya çıktığı görülüyor. İlkini dışlamayan, disiplinci tekniği dışlamayan, ama onu içine alan, onu kısmen değiştiren ve özellikle, bir biçimde onun içine yerleşerek ve gerçekten de önceden var olan bu disiplinci teknik sayesinde iyice yerleşerek onu kullanacak olan bir iktidar teknolojisidir bu” (Foucault, 2002, s.248).

Foucault, kavram üzerine yoğunlaşmaya başladığı ilk yıllarda biyopolitikayı tıbbın çok hızlı bir şekilde ilerlemesi ve bunu iktidarın kendi lehine olacak şekilde kullanması bağlamında incelemiş olsa da sonraki yıllarda kavramı daha geniş bir perspektiften ele alır. Bu bağlamda sırasıyla Hapishanenin Doğuşu, Anormaller, Toplumunu Savunmak Gerekir, Cinselliğin Tarihi, Güvenlik, Toprak, Nüfus ve Biyopolitikanın Doğuşu başlıklı eser ve seminerlerinde terimi; siyasi, ekonomik, sosyolojik, dinî ve ahlaki bir tarihi arka plandan hareketle değerlendirir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iktidar ile toplum arasında gelişen yeni ilişki çeşidine göre iktidarlar cezalandırıcı formdan gözetim altında tutarak kontrol eden bir forma bürünmeye başlar. Bu durum, iktidarların güvenliği sadece toprak sorunu olarak görmeyi bırakıp her türlü sapmayı terbiye eden ve etkisizleştiren bir dizi stratejik müdahale olarak görmeye başlamasından kaynaklanır (Özmkas, 2019, s.135). Foucault, özellikle biyopolitika üzerine yoğunlaştığı Toplumunu Savunmak Gerekir seminerinde iktidarın yönetim algısında meydana gelen bu tarz değişimleri detaylı bir şekilde irdeler. Artık bireyi disipline eden ve cezalandıran iktidar anlayışı yerini, kitleleri sınıflandıran ve düzenleyen yeni bir iktidar modeline bırakmaya başlar. İktidar gerek fiziki gerekse de ahlaki temizliği eski disiplin ve cezalandırma yöntemleriyle gerçekleştirmediği için kendisine yeni bir kural belirler: “yaşatma ve ölüme bırakma” (Foucault, 2002, s.247).

Foucault, Toplumunu Savunmak Gerekir seminerinde biyopolitikanın çıkış noktasının doğum oranı, hastalık oranı ve çeşitli biyolojik yetersizlikler olduğunu ve iktidarın müdahale zeminini bunlar üzerine inşa ettiğini belirtir (Foucault, 2002, s.251). Bu nedenle modern yönetim sisteminde iktidar, hem istediği

niceliğe ve niteliğe sahip olan nüfusa ulaşmak hem de bu nüfusu kontrol etmek için “öldürme ya da hayatta bırakma hakkı” (Foucault, 2002, s.247) ile iktidarını güvende tutar. 18. yüzyıldan itibaren “Egemen iktidarın simgelediği eski öldürme gücü, yerini artık titizlikle bedenlerin yönetimine ve yaşamın hesapçı bir biçimde işletilmesine bırakır... yani bedenlerin boyun eğmesini ve nüfusların denetimini sağlamak üzere çeşitli ve çok sayıda tekniğin pıtrak gibi bitmesine tanık olunur” (Foucault, 2007, s.103). Bu tekniklerden biri nüfusu kontrol altına almak ve sağlam olanları korumak için zayıf olanların yani “anormal” olarak nitelenen, toplum normlarına uymayan kişilerin dışlanmasıdır. Bu dışlama sürecinde, yaşatmaya değer görülmeyen hayatlar ölmeye bırakılır. Foucault, insanların ölüme terk edilmesinin arkasındaki motivasyonu Toplumun Savunmak Gerekir’de açıklar. Buna göre savaşan toplumların benimsediği “yaşamak için, düşmanlarını katletmen gerekir” ilkesini biyopolitikanın da ırkçılık çerçevesinde “ne kadar çok ölüme terk edersen, sen de, bu yolla, o kadar yaşarsın” (Foucault, 2002, s.261) şeklinde modernize ederek kullandığını söyler. Birinin hayatıyla diğersinin ölümü arasında askeri olmayan biyolojik bir ilişki kuran bu sisteme göre normal olanların güvenliği için ve geriye kalan nüfusun daha sağlıklı ve arı olması için “anormal” olanlar ölüme terk edilebilir:

“Aşağı türler yok olma eğiliminde oldukça, anormal insanlar ortadan kaldırıldıkça ben-birey olarak değil tür olarak- daha çok yaşarım, daha güçlü olurum, daha sağlıklı olurum, daha çok çoğalabilirim... ötekinin ölümü, kötü ırkın, aşağı ırkın (ya da soysuzlaşmış olanın ya da anormal olanın) ölümü, yaşamı genel olarak daha sağlıklı kılacak olan budur; daha sağlıklı ve daha arı” (Foucault, 2002, s.261).

18. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik ve siyasal bir sorun olarak görülen nüfus, kontrol altında tutulması gereken öncelikli alanlardan biridir (Foucault, 2007, s.26). Foucault’ya göre nüfus, “politik bir öznedir ve tıpkı bireyin bedeninin şekillendirilmesi gibi, nüfusun da şekillendirilmesi mümkündür” (Özmkas, 2019, s.139). Bu şekillendirme sürecinde iktidarın kullanacağı yöntem ise ırkçılıktır. Foucault, ırkçılık kavramını aynı soy ve dil paydasını paylaşmayanların dışlanması anlamında kullanmaz; yani o, etnik bir ırkçılık yerine toplumun doğrudan kendi bireylerine yönelttiği bir ırkçılıktan bahseder. Dolayısıyla kavram, “nüfusunun ırksal saflığını ve sağlığını sözüm ona tehdit eden unsurlarına -suçlular, zekâ geriliği olanlar, akıl hastaları, engelliler, cinsel sapkınlar ve yoksullar gibi un-surlara-yöne[lik]” (Ojakangas, 2016a, s.29) girilen temizlik faaliyeti olarak değerlendirilir. Foucault, 1974-1975 döneminde Collège de France’ta verdiği “Anormaller” başlıklı seminerinde ırkçılığın tam anlamıyla 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında uygulandığını ve bunda tıp ve psikiyatride meydana gelen hızlı ilerlemenin etkisi olduğunu belirtir. İktidarlar, öncelikli olarak tıbbın ardından da psikiyatrinin aracılığıyla normal ile anormal olanı ayırt edecek birtakım ilkeler belirlemiş ve sınırların dışında kalanlara yönelik ırkçılık politikasını devreye sokmuştur:

“Psikiyatrinin bu dönemde doğurduğu ırkçılık, “anormal” olana karşı bir ırkçılıktır; herhangi bir kusurun, bir damganın ya da bir rahatsızlığın taşıyıcısı olarak bireylerin, içlerinde taşıdıkları kötülüğün -ya da daha doğrusu norm dışılığın- öngörülemez sonuçlarını mirasçılara rastlantısal biçimde aktarmalarına dayanan bir anlayıştır. Dolayısıyla bu, bir grubun bir başka gruba karşı önyargı ya da savunma refleksiyle biçimlenmiş bir ırkçılık değil, aksine bir topluluğun içinde yer alan bireylerin her birini taramaya, tehlike taşıyabilecek olanları saptamaya yönelik bir içsel ırkçılıktır” (Foucault, 2003, s.316,317).

Foucault, ırkçılığın temelinde 19. yüzyılda sayıları hızla artan fabrikalarda çalışmak için kırsaldan şehre göç edenlerin oluşturduğu proleterya ile burjuva sınıf arasında başlayan temasın yattığını düşünür. “Bir arada yaşama, yakın komşuluk, mikrop bulaştırma, 1832’deki kolera gibi salgın hastalıklar, ya da fuhuş ve zührevi hastalıklar çerçevesinde oluşan çatışmalar” (Foucault, 2007, s.95) bu sınıfın nüfusunun kontrol altına alınması ihtiyacını doğurur. Ortaya çıkan bu kontrol ihtiyacı nedeniyle 19. yüzyılın sonlarından itibaren siyasi otorite ile tıp el ele vererek hem fiziki hem de ahlaki bir temizliğe girişir:

“Yıllanmış zührevi hastalık korkularıyla birlikte, yeni “mikroptan arındırma” temalarını, ilerlemeciliğin büyük mitoslarıyla yeni kamu sağlığı kurumlarını bir araya toplayarak, kendisini hijyenin egemen gücü olarak sunuyordu; toplumsal bünyenin fizik gücüyle ahlaksal temizliğini sağlama iddiasındaydı; kusur sahiplerini, yozlaşmışları ve soysuzlaşmış toplulukları ortadan kaldırmaya söz veriyordu. Biyolojik ve tarihsel bir ivcenlik adına, o dönemde eli kulağında olan devlet ırkçılıklarını doğruluyor, onları “hakikat” olarak temellendiriyordu” (Foucault, 2007, s.46).

Foucault’ya göre artık normalleştirmeyi merkeze alan bu iktidar modeli, geçmiş yüzyıllardaki hükümdarların öldürme hakkını, disipline etme adına değil de “ırkçılık” adına kullanır. Bu durumu Foucault, Hapishanenin Doğuşu’nda (Foucault, 1992, s.249,250) cüzzam ve veba salgınları üzerinden anlatır. Cüzzamla mücadele için iktidar, hastaları şehirden uzaklaştırarak tamamen sağlıklı bireylerden oluşan şehirler oluşturur. Veba salgınında ise cüzzamda olduğu gibi dışlama yerine gözetleyerek kontrol altında tutma durumu söz konusudur. Şehirler bölümlere ayrılır ve evlerine hapsedilen insanlar günün

belli saatlerinde evde ölü ya da hasta biri olup olmadığını göstermek için pencereye çıkar. Bu şekilde iktidar, otoritesini istediği gibi sınırsız bir şekilde kullanabileceğini göstererek herkesi disipline eder. 19. yüzyılın sonlarından itibaren ise iktidarın devamı için bireyler ırkçılık yoluyla kontrol altına alınır ve her anlamda sağlıklı olanlar korunurken zayıflar ayrıştırılır:

“İrkçılık biyoiktidarın hedef aldığı nüfusu kendi içinde parçalara böler, alt türlere ayırır. Daha sonra, bu gruplar arasında askeri değil, biyolojik bir karşıtlık tesis eder: Bu gruplardan anormallerin, yozlaşmış bireylerin, güçsüz olanların ayıklanmasını popülasyonun selameti açısından bir gereklilik olarak ortaya koyar. Yani iki ırk arasında tasavvur edilen savaş, toplumun kendi içinde, kendi unsurlarıyla mücadelesi hâlini alır. Aşağılık kabul edilen grubun mensuplarının öldürülmelerinin ya da ölüme terk edilmelerinin gerekçesi, basitçe düşmanın yok edilmesi değil, ırkın güçlenip gelişmesi açısından tehdit teşkil eden unsurların ortadan kaldırılmaları gereği olacaktır” (Koyuncu, 2016b, s.42).

Foucault'nun biyopolitika kavramını tartışmaya açan, “yaşatma ve ölüme bırakma” ile “ırkçılık” düşüncesini derinlemesine inceleyen Agamben, modern iktidarın teoride yaşamaya bıraktığı ama aslında siyasi özne olmaktan çıkararak yaşatmadığı insanlar ile ilgili “istisna alanı” ve “çıplak hayat” (bare life) kavramlarını geliştirir. Foucault'da iktidar, norm dışındaki bireyleri yasaklayan veya hapseden bir tavır takınırken Agamben'de çıplak hayat konumuna indirgenen bireyler hukukun askıya alındığı istisna alanlarında cezalandırılır.

2. İstisna Alanı ve Çıplak Hayat

Agamben, Foucault'nun “yaşatma ve ölüme bırakma” düşüncesini analiz ederek istisna alanı kuramını geliştirir. Bu kavramı ilk kez 1921'de Cari Schmitt, Die Diktatur yani Diktatörlük isimli eserinde ele alır. Schmitt, iktidarın kendi varlığını koruyabilmek için istisnayı yarattığını bu nedenle geneli anlayabilmek için öncelikli olarak istisnayı anlamak gerektiğini belirtir (Agamben, 2018, s.45). Schmitt, istisnayı hukukun askıya alınması bağlamında daha çok diktatörlük ile ilişkilendirirken Agamben, istisnayı “mutlakiyetçi geleneğin değil, demokratik-devrimci geleneğin bir ürünü ol[arak]” (Agamben, 2018, s.14) değerlendirir. Agamben, Roma'dan verdiği örneklerle istisna hâlinin yalnızca modern iktidarlara özgü olmadığını, bu durumun yüzyıllardır siyasi hayatın içinde var olduğunu gösterir. Bu bağlamda Roma hukukunda yer alan ve istisna hâlinin ilk örneği olarak değerlendirilen “Iustitium” kavramı, devletin zarar görebileceği veya savunulması gereken durumlarda olağan üstü hâle işaret etmek için kullanılır (Agamben, 2018, s.55,56).

Modern iktidarlarda istisna hâlini İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya ve Amerika gibi ülkeler üzerinden tartışan Agamben, iç karışıklık, savaş ve güvenlik gerekçeleriyle demokrasinin toplumun belli bir kesimi için askıya alınabilir bir olgu olarak değerlendirildiğini vurgular. Bu ülkelerin oluşturduğu toplama kampları üzerinden istisna alanını örnekleyen Agamben, bütün hakları dolayısıyla yaşama hakları da ellerinden alınan buradaki insanları öldürmenin suç olmaktan çıkarıldığını söyler. İktidarlar bu süreci, “Demokrasimiz için hiçbir fedakârlık çok büyük değildir, hele demokrasinin kendisinin geçici olarak feda edilmesi hiç değildir” (Agamben, 2018, s.19) ifadesiyle meşrulaştırır. Dolayısıyla bu insanlar bir yanı sıra hukukun dışında yer alırken bir yanı sıra da onları hukukun dışına çıkartan bir hukuk sisteminin içinde yer alırlar. Agamben, modern iktidarların içinde bulunduğu bu paradoksu “‘yasadışı’ ama tam anlamıyla ‘hukuki ve anayasal’ bir önlem” (Agamben, 2018, s.40) olarak niteler. Agamben, iktidarların geçmişte toplama kampları üzerinden oluşturduğu istisna alanlarının bugün yerel yönetimler üzerinden devam ettiğini belirtir. İktidarlar istisna alanını güçlerini ve otoritelerini pekiştiren bir yönetim şekli olarak görür. Bu nedenle iktidar, varlığını ve devamını tehdit eden durumlar ortadan kalktığında da yani barış zamanında bile istisna hâlini kalıcı yönetim şekli olarak benimseyebilir (Agamben, 2018, s.19). İstisnanın bu şekilde yayılmasından dolayı Agamben, istisna alanının çok da istisna olmadığını yani olağanüstü hâl olarak değerlendirilemeyeceğini ve bu durumun âdeta bir yönetim biçimine dönüştüğünü ifade eder. İktidarlar için, “istisna hâli, hukuki bir durum olmanın ötesine geçerek siyasetin en etkili araçlarından biri hâline gelir”. (Ertürk, 2025, s.145)

İktidar, belirli alanları aynı anda hem hukukun dışında hem de hukukun içinde tutarak istisna alanlarını üretir. Bu alanlarda yasama, yürütme ve yargı gücü arasındaki ayırım fiilen ortadan kalkar; iktidar, tüm gücü elinde bulunduran otorite olarak kimin hukukun dışında, kimin hukukun koruyuculuğunda kalacağına karar verir. Devletin aktif olarak var olmadığı, görmezden gelerek yönettiği istisna alanlarında hukukun askıya alınma süreci bizzat hukukun içinde meşrulaştırılarak burada gerçekleştirilen bütün eylemler yasadışı olmaktan çıkarılır:

“İstisna [exception] bir tür dışlamadır [exclusion] ... İstisna olarak dışlanan şey, dışlandığından dolayı kuralla hiçbir ilişkisi kalmayan bir şey değildir. Tam tersine, istisna olarak dışlanan şey, kuralla olan

ilişkinin, kuralın askıya alınması biçiminde devam ettiriyor. Kuralın istisna üzerindeki geçerliliği, artık onun üzerinde uygulanmama ve ondan çekilme suretiyle devam ediyor. Dolayısıyla, istisnai durum, düzenin öncülü olan kaos değil, düzenin askıya alınmasından doğan bir durumdur. Bu anlamda istisna, gerçekten de, etimolojik kökeninin de gösterdiği gibi, tamamen dışarıya terk edilen bir şey değil, dışarıda tutulan (ex-capere) bir şeydir” (Agamben, 2013, s.28).

Agamben’e göre istisna alanında dışarıda kalanlar, yasaklama ya da klasik anlamda hapsedilme yoluyla değil, hukuk düzeninin geçerliliğinin askıya alınması yoluyla, yani hukuk düzeninin istisnadan çekilmesine imkân verilmesiyle içeriye alınırlar (Agamben, 2013, s.29). Bu süreçte iktidar, bireyleri istisna alanlarına hapsedebilmek için onları “çıplak hayat” formuna indirger. Ona göre “egemen iktidarın -saklı da olsa- orijinal çekirdeğini oluşturan şey, çıplak hayatın siyaset alanına sokulmasıdır.” (Agamben, 2013, s.15)

“Çıplak hayat” kavramının kökeninde Eski Yunan’daki zoe ve bios ayrımı yer alır. Zoe; bitki, hayvan veya insan fark etmeksizin bu dünyaya gelen bütün canlıların yalın hâllerine; bios ise bireyin veya bir grubun siyasal hayat tarzına işaret eder (Agamben, 2013, s. 9,10). Aynı zamanda kavram, Roma hukukundaki “öldürülebilir ama kurban edilemez” anlamına gelen homo sacer yani kutsal insan figürüne dayanır. Homo sacer, toplumdan dışlanmış ama hâlâ iktidarın kararına tabi olan insan yani dinî toplulukla bağı kopmuş için kurban edilemeyen ama onu koruyacak bir hukuk sistemi olmadığı için de öldürülebilir insan olarak tanımlanır. Hukuk yoluyla toplumdan dışlandığı için bir yönüyle hukukun içinde olan ama kendisini koruyacak bir hukuk olmadığı için de hukukun dışında bulunan bu figürü öldürmenin hukuki bir yaptırımı yoktur:

“Kutsal insan, bir suçtan dolayı halk tarafından yargılanan kişidir. Bu kişinin kurban edilmesine izin verilmez. Fakat bu kişiyi öldüren birisi cinayet işlemiş sayılmaz. Gerçekten de tribuna hukukunun ilk yasasında şöyle denmektedir: ‘Birisinin, plebisite/kamuoylamasına göre kutsal olan bir insanı öldürmesi cinayet sayılmaz.’ Bundan dolayı da kötü ya da murdar (impure) bir adama kutsal demek âdettendir” (Agamben, 2013, s.90).

Agamben, tehlikeli olduğu düşünüldüğü için toplumdan dışlanan homo sacer figürünün modern toplumlarda “çıplak hayat” şeklinde görüldüğünü söyler. 1920’de Almanya’da tıp doktoru Alfred Hocke ve ceza hukuku uzmanı Karl Binding tarafından yayımlanan Yaşamaya Değmeyen Hayatı Ortadan Kaldırma isimli kitapçık, ötanaziye savunmanın ötesinde hangi hayatların değerli, hangilerinin değersiz olduğuna karar veren hukuksal bir metin niteliği taşır (Agamben, 2013, s.163,164). Bu kitapçıkta “Yasal değerlilik niteliğini yitirip de varlığı artık ne kişinin kendisi ne de toplum için değer taşımayan hayatlar var mıdır?” sorusuyla ilgilenilir ve akıl hastaları, tedavisi imkânsız hastalar gibi grupların hayatının “değersiz hayat” sınıfına girdiği ve bu insanların öldürülmesinde hukuksal, dinsel ve toplumsal hiçbir engel bulunmadığı ileri sürülür (Agamben, 2013, s.165,166). Dolayısıyla çıplak hayat kavramı, yaşatmak veya ölmeye terk etmek tercihinin ikinci kısmında yer alan yani hayatları yaşatılmaya değer görülmeyen bu nedenle de hukukun koruması dışında bırakılan insanları tanımlamak için kullanılır. Bu noktada iktidar elindeki güçle, “kimin insani muameleyi hak ettiğini, kiminse bundan muaf olacağını belirleyebilir” (Özmkas, 2019, s.135). Bu insanlar siyasal bir topluluğa ait olmamakla birlikte onun tarafından yönetilirler. Buna göre iktidar, oluşturduğu istisna alanlarında yaşamı koruma bahanesiyle kendi belirlediği normlara uymayan suçlu, marjinal, fahişe gibi tipleri, yaşatmaya değer görülenlerin sahip olduğu haklardan soyutlayarak onları sadece biyolojik bir varlık düzeyine indirger. Bu şekilde zoe’ya indirgenen birey, homo sacer yani çıplak hayat hâline getirilir; toplumsal normların olduğu şehir hayatının siyasal ve hukuki çevresinden tamamen dışlanarak öldürülebilir bir varlık olarak düşünülür. Çıplak hayatı tanımlayan, yaşamaya değmeyen hayat ve değersiz hayat ifadelerinin sınırları iktidarlar tarafından belirlenir ve bu sınırlar kolaylıkla iktidarın egemenliğini sürdürebilmesini sağlayacak şekilde genişletilebilir:

“...daima ve kaçınılmaz bir biçimde, hayatın siyasal anlamını yitirdiği, sadece “kutsal hayat” hâline geldiği ve dolayısıyla da yok edilmesinin mubah olduğu eşğin belirlenmesini gerektiriyor. Bu sınır/eşik her toplumda vardır; her toplum -hatta en modern toplum bile- kendi “kutsal insanları”nın kimler olacağını belirliyor... Artık çıplak hayat belli bir yerle ya da kesin bir kategoriyle sınırlı değildir. Artık çıplak hayat her canlının biyolojik bedeninde kol geziyor” (Agamben, 2013, s.167).

Kolera Mahallesi’nde yaşayan insanlar, Foucault’nun ırkçılık kuramında belirttiği gibi toplum normlarına uymadıkları için toplumdan dışlanarak yani ölmeye bırakılarak yönetilirler. Aynı zamanda istisna alanı olarak tanımlanabilecek bu mahallede, hukukun korumasından çıkarılmış, biyolojik olarak var olan fakat siyasal özne olarak tanınmayan çıplak hayatlar hâlinde var olurlar. Bu nedenle de ölmelerinde ya da öldürülmelerinde hiçbir sakınca görülmez. Bu açıdan Kolera Mahallesi, Foucault’nun

biyopolitika ve Agamben'in istisna alanı ile çıplak hayat kuramlarının kesişim noktasında duran bir mekân olarak okunabilir.

3. Biyopolitika ve İstisna Alanının Kesişimi: Kolera Mahallesi

Metin Kaçan, 1990 yılında kaleme aldığı Ağır Roman'da İstanbul'un kenar mahallelerindeki yaşama ayna tutar. Çocukluğu Kasımpaşa ve Dolapdere semtlerinde geçen Kaçan, o dünyayı bilen dolayısıyla içeriden gelen bir sesle Türk edebiyatında kendisine pek de yer bulamayan marjinal hayatları, Kolera Mahallesi üzerinden işler. Ağır Roman kullandığı anlatım teknikleri ve dil özellikleri nedeniyle hem olumlu hem de olumsuz eleştirilerin hedefi olur. "Bu eleştirilerden bir kısmı romanda kullanılan argonun yerleşik yazımsal beğeniye zedelediği ve romanın yazın estetiğinden yoksun olduğu yönündeyken, diğer bir kısım ise yazarın yeni bir üslup ve estetik evren yarattığını dile getirir" (Şahin, 2016, s.13). Sonuç olarak eser gerek anlattığı hayatlar gerekse de bu hayatları anlatırken kullandığı dil açısından yoğun bir şekilde eleştirilmesine rağmen sansürsüz olarak bu dünyayı anlattığı için kısa sürede Türk edebiyatının kült eserlerinden biri hâline gelir. Ağır Roman, dil özelliklerinin yanı sıra mekânın kullanımındaki işlevsellik ile de dikkat çeker. Alt kültüre ait bir mekân olan Kolera, burada yaşayan insanların şiddetle iç içe geçmiş yaşamını yansıtır. Eserde Kolera, sadece olayların geçtiği bir arka plan olmayıp romanın ideolojik merkezini oluşturan kurucu bir unsur olarak da görünür hâle gelir.

İktidarın içeride tuttukları ile dışarıda bıraktıkları arasındaki ayrımın çok keskin biçimde görüldüğü Kolera Mahallesi, 1980'li ve 1990'lı yıllarda yoğun göç alan İstanbul'da derinleşen sosyo-ekonomik ve kültürel uçurumun neticesinde oluşan kenar mahallelerden biri olarak kurgulanır. Burada Foucault'nun biyopolitika kuramına göre toplum normlarına uymadıkları ya da uyamadıkları için dışlanarak yönetilen bireyleriyle Agamben'in ifadesiyle istisna alanında yaşamaya zorlanan çıplak hayatları iç içe geçer.

Biyopolitik iktidar için nüfus hem ekonomik hem de siyasal bir sorun alanıdır. Bu nedenle iktidarların öncelik verdiği, üzerine yoğunlaştığı ilk konu nüfustur. İktidarlar ırkçılık yoluyla nüfusu sınıflandırır ve toplum normlarına uymayanları dışlayarak Kolera Mahallesi gibi alanlara toplar. Böylece bir yandan "niteliksiz" nüfus kontrol altına alınırken bir yandan da "sağlıklı ve nitelikli" olarak kabul edilen nüfus korunur. Kolera; mahalledeki hırsızların lideri Gaftici Fethi, çalınan arabaları parçalara ayıran tamirci Fil Hamit, atıyla birlikte yaşayan Tıbbı, mahallede herkesin saygı duyduğu kabadayı Arap Sado, eski konsomatris Puma Zehra, sahte ehliyet basmak gibi pek çok sahtekarlığa adı karışan Matbaacı Remzi, fahişe Tina, mahalleye korku salan bitirimler ve seri katil Kolera Canavarı gibi hırsız, sapık, kabadayı, fahişe ve katillerden oluşan bir mekândır. Dolayısıyla burası, "kelle koltukta çarpışan" (Kaçan, 2025, s.16) insanların mekânı olup cinayet dâhil her türlü suçun sıradanlaştığı bir ortamdır. Öyle ki Berber Ali, sabah dükkânını açarken bir önceki gece işlenen cinayetlerden kalan kanı kapının önünde görünce "İnsan olan insanın oturacağı yerler değil buralar!" (s.34) demesine rağmen iktidarın görünmez duvarları nedeniyle mahallenin dışına çıkamayacağını bildiğinden Kolera'nın içine sıkışmış olan hayatına devam eder. Eserde Kolera'dan kendi isteğiyle çıkan tek kişi, Gülü Gülü Salih'in kardeşi Reco'dur. Evden kaçmadan önce Reco, iktidarın yaşatmaya değer gördüğü niteliklere sahip arkadaşlar edinir ve mahalle kahvesinde onlardan bahsederken "peygamber gibi çocuklar" (s.54) ifadesini kullanır. Bu cümle içeridekiler ile dışarıdakiler arasındaki farkı çarpıcı biçimde gözler önüne serer.

Biyopolitika, sadece nüfusu değil; bireyle ilgili olan toplumsal cinsiyet, sağlık, eğitim ve ekonomi gibi alanları da düzenlemek ister. Bunun için iktidarın toplumu sürekli olarak gözetim altında tutması ve egemenliğini sağlamlaştırması gerekir. Kolera'da iktidar, bu gözetimi polis aracılığıyla yürütür. Polis, iktidarın egemenliğini ve otoritesini devam ettirebilmesi için denetleyici ve korkutucu güç konumundadır. Bu nedenle de mahalledeki görevi Kolera'da yaşayanları korumak ya da suçluları yakalamak değildir. İktidar tarafından ona verilen görev, zaman zaman ortaya çıkarak iktidarın varlığını hatırlatmak ve gerektiğinde yıldırıcı ve korkutucu bir unsur olarak Kolera'da yer almaktır. Eserde "zarbolar" olarak adlandırılan polis hakkında mahalledeki herkesin düşüncesi olumsuzdur. Bu yüzden bir sorun olduğunda buradaki insanlar sorunlarını ya kendileri çözer ya da Arap Sado gibi kabadayıların veya bitirimlerin yardımına başvurur. Şoparlar Ali'nin karısı İmine'nin camdan sarkıttığı halıyı çalınca Ali'nin aklına polisi aramak gelmez; o, "büyük halı makasını kapıp şoparların peşinden yıldırım gibi sokağa fırlar" (s.21). Ali, şoparlardan birini makasla yaralayıp diğerini de dövdükten sonra ikisini de alıp karakola götürür. Ali evine döndüğünde şoparlar çoktan "karakolun arka kapısından güle oynaya çıkıp nöbetçi eczaneyi soymaya gi[der]" (s.23). İktidar buradaki insanları zaten Kolera Mahallesi'ne hapsedmiştir; bu yüzden şoparların tutuklanmasına gerek duymaz. Ali, berber dükkânı soyulduğunda da

önce tanıdığı eskicilere ve mahalledeki hırsızların başı olan Gaftici Fethi'ye haber verir. Ardından da aslında bir sonuç alamayacağını bile bile karakola gider. Halı olayında olduğu gibi dükkân soygununda da polis buradaki insanları koruyacak ve çözüm üretecek bir tavır takınmak yerine gözlemci konumunu korumayı ve olayları seyretmeyi tercih eder. Komiserin umursamaz tavrı, “olur böyle şeyler” demesi ve mahalledeki belki de en namuslu kişilerden biri olan Ali'ye hararetli anlatımından ötürü kızması, polisin mahalledeki konumunu gösterir:

“Dükkânın kapısını hızla çekip karakola doğru yol aldı. Çizgi romanlardaki Kırmızı Ceketliler'e benzeyen komiser, Ali'ye ne istediğini sordu. Ali “Komser Bey dükkânımı soymuşlar, ne olur yardım edin,” diye yalvarınca, komiser umursamaz bir ses tonuyla Ali'ye, “Olur böyle şeyler, hadi işine git, biz gerekeni yaparız,” dedi. Ali, komiserin karşısında elini kolunu salladığından, için için söylendiğinden aynalı bir fırça yedi” (s.44).

Mahallede polyesterci çıraklarının ölümüyle başlayan seri cinayetler malbuş satan kadının, öğretmenin ve Puma Zehra'nın öldürülmesiyle devam eder. Çırakların ölümünden hemen sonra artık bitirimlerin arasında olan Gülü Gülü Salih, zarbolardan yani polislerden önce katili bulacağına söz verir. Bu nedenle Salih gece sokakta pusuya yatıp katili yakalamak ve onun cinayetleri neden işlediğini öğrenmek ister. Zira polisin yakaladığı katile asla işlemediği suçları isnat edeceğini ama Kolera'da işlenen cinayetlerin faili meçhul olarak kalacağını bilmektedir:

“Gülü'nin, zarbolardan önce hikâyeyi dinlemesinin asıl sebebi bilinen bir dalgaydı. Herifler Taner'i ansızın içeri alsalar, kırk bin örgütün yüz bir suçunu üstüne yıkacaklardı. Taner! Zavallı şişman tatlıcı, dayağa ve işkencenin modernine katlanamazdı. Zarbolar çarmıha gerince bülbül gibi okurdu işlemediği suçları. “Tamam abim vurmayın ben kurdum o örgütü. Evet bizim partinin çocukları bombalamıştır. Haklısınız ben de vardım o eylemlerde.” Kolera'da işlenen cinayetler ise her zamanki gibi faili meçhul kalacaktı. Her dava gibi zaman aşımından kaybolacaktı!” (s.113).

Fil Hamit'in tamirhanesinde çıkan yangında iktidarı temsil eden kurumlardan olan itfaiyeye ve polise haber verilir; ancak Fil Hamit, iktidarın bu temsilcilerinin gözlemci konumunda kalacağını, onların gözünde hayatlarının hiçbir değeri olmadığını bildiğinden oradaki bitirimlerden “içerideki çocukları kurtaralım. Arabalar, arabalar da yanyor, hadi arkadaşlar durmayın...” diyerek yardım ister. Buradaki hayatlar iktidar tarafından kurtarılmaya değer görülmediği için ambulans olay yerine geç gelir:

“Geç vakitte gelen ambulans, Tilki Orhan'ı ve Gaftici Fethi'yi hastaneye götürürken Fil Hamit, kömürleşen çırağı el altından kaçırtıp sota bir yere gömdürmekle meşguldü. Fil Hamit'in bu gibi kazalarda, araziye uydurduğu çırakların haddi hesabı yoktu” (s.78).

Tıbı'nın evindeki yangında da itfaiyeye haber verilir; ancak itfaiye buraya da çok geç gelir. Eserde, “İtfaiye arabalarının kırmızı ışıkları Koleraya yaklaşırken, yanık insan kokusu bütün mahalleye yayılmıştı. Büyük bir başarısızlıkla yangın söndürüldükten sonra...” (s.22) cümleleriyle ifade edilen durum, buradaki insanların dışarıda bırakılanlardan oluştuğunu yani hayatlarının iktidar için bir değeri olmadığını gösterir.

İktidarın Kolera'daki varlığının olumlu biçimde hissedildiği tek olay, seçim zamanı mahalleye asfalt dökmesidir. “Genel seçimler yaklaşınca, iktidardaki parti oy kazanmak için sokakları koftiden asfaltlayıp seçmenlerin gözlerini boyadı. Kolera Sokağı da güzelim parke taşlarının üzerine iğrenç asfaltı yedi” (s. 49). İktidar, daha sağlıklı ve saf bir nüfus için bilinçli olarak dışarıda bıraktığı Kolera Mahallesi'ne sadece seçim zamanı uğrar. Bu durum, mahalledekilerin aslında insani anlamda bir değere sahip olmadıklarını, sadece iktidarın egemenliğini korumasını sağlayacak sayılara indirgendiklerini gösterir.

Foucault'nun biyopolitik yaklaşımına göre iktidarın görevi, anormal oldukları için dışlanan insanları korumak değil; ırkçılık politikası gereği onları kontrol altında tutmaktır. Kolera Mahallesi'ndeki insanlar normalleştirilerek sisteme dahil edilemedikleri için iktidar tarafından görmezden gelinerek yönetilmek suretiyle ölmeye bırakılmışlardır. Foucault'nun “tutumlu yönetim sistemi” (Foucault, 2024, s.34) ile yönetmek şeklinde açıkladığı bu duruma göre, “yönetim şeyler ve kişiler üzerinde doğrudan etki sahibi değil. Ancak ve ancak çıkarlar doğrultusunda müdahale etmesini sağlayacak meşruiyete sahip olabilir” (Foucault, 2024, s.41). Bu nedenle çıkar odaklı yönetim, sadece yaşatmaya değer gördüklerinin menfaatine zarar geldiğinde müdahale eder. Bu nedenle Kolera'daki hırsızlıklara, cinayetlere, yangınlara, insanları çok kötü koşullar altında çalıştıran patronlara ve çetelere ses çıkarılmaz. Onlar kendi hâline bırakılarak yönetilebilecekler kategorisindedirler. Mahalledekiler birbirlerine zarar vererek veya birbirlerini öldürerek iktidarın istediği nüfus planlamasını fiilen gerçekleştirirler. İktidar da olayları çözecek müdahalelerde bulunmak yerine sadece varlığını

hatırlatmak ve buradaki işlerin kendi aleyhine kontrolden çıkmasını önlemek için gözetleyici konumunda polis bulundurmakla yetinir.

Modern devletlerde iktidar yürüttüğü ahlak ve güvenlik politikaları nedeniyle toplumun bir kesimi için demokrasi ve hukuku askıya alabilir. Kolera Mahallesi'nde yaşayanlar sadece Foucault'nun teorisindeki gibi dışlanmakla kalmaz; aynı zamanda hukuki haklarından da mahrum edilerek istisna alanlarında yaşayan çıplak hayatlar hâline getirilir. Varlıklarının ne kendilerine ne de topluma bir faydası olmadığı düşünüldüğü için çıplak hayat hâline getirilen bu insanların yaşamlarının değersiz olduğu kabul edilir. Bu nedenle Kolera, bir yandan modern devletin dışlayarak yönetmesiyle Foucault'nun biyopolitik iktidar anlayışı kuramına bir yandan da hukukun askıya alınarak insanların ölmeye bırakılmasıyla Agamben'in istisna alanı kuramına somut örnek teşkil eder.

Kolera Mahallesi, Agamben'in kamplar üzerinden açıkladığı istisna alanının yerel bir örneği olarak karşımıza çıkar. Mahalle, İstanbul'un merkezinde olmasına rağmen burada hukuk fiilen askıda bırakılmış ve burada yaşayan insanlar, toplumsal normların içinde olan bireylerin yararlandığı sosyal ve hukuksal hakların dışında tutulmuşlardır. Bu dışlama neticesinde istisna alanı hâline gelen Kolera'da yaşayanların varlıkları iktidar tarafından sadece zoe formunda yani biyolojik düzeyde tanınır. Bu nedenle iktidar, onları bitki veya hayvan fark etmeksizin herhangi bir canlı türüne indirgeyerek onların siyasal anlamdaki varlıklarını yok sayar. Bu şekilde çıplak hayat hâline getirilen insanlar, yaşatılmaya değer görülmediklerinden ve toplumun geri kalanı için potansiyel bir tehlike olarak kodlandıklarından hukukun koruyuculuğundan çıkarılırlar. Bu durum, siyasal var oluşlarından soyutlanmış olan bu insanlara yönelik veya bu insanlar arasında işlenen suçların herhangi bir cezai yaptırımının olmamasına yol açar. Bu nedenle iktidar, Kolera'da üretilen her türlü şiddet eyleminin normalleştirilmesine ve toplumsal düzenleyici olarak kullanılmasına göz yumar. Kolera, her çeşit uyuşturucu türünün bulunduğu bir yerdir ve küçük yaşlardan itibaren çocuklar bu maddelerle tanışır. Uyuşturucu satarak veya kullanarak istisna alanında yaşayanlar birbirlerine zarar verdiklerinden polis, Berber Ali dışında hiç kimseye müdahale etmez. Karısının geçirdiği ağır depresyon üzerine Berber Ali, dükkanında uyuşturucu satmaya başlar ve bu süreçte sevgilisi Madam Eleni ile ilişkisini de bitirir. Eleni, bunun intikamını almak için komiseri dolduruşa getirerek Ali'yi tutuklatır. Bu tutuklama biçimsel olarak uyuşturucu kaynaklı gibi görünse de aslında kişisel intikam isteğinden kaynaklanır:

"Eleni, gece boyunca komiseri Ali hakkında öyle bir dolduruşa getirdi ki, duyanlar Ali'nin uyuşturucu piyasasını tam anlamıyla ele geçirdiğine, hayretler içinde inanacaklardı...Komiser, Ali'yi koftiden ifadeye çekip formaliteyi tamamladı! İfadeye göre Ali suçluymuş, ağzından tek bir kelime çıkmadığı hâlde!... Dalgınlıktan sıyrılan komiser kararlı bir ifadeyle "İndirin aşağıya bu vatan düşmanı pezevengi," dedi. Zarbolar, komiserin verdiği emri büyük bir içtenlikle karşılayıp Ali'yi yaka paça silkeleyerek farelerin cirit attığı bodruma indirdiler. Rutubetin kız kardeşinin bile nefes alamayacağı bodrumda zarbolar Ali'yi sevmeye başlamışlardı!" (s.124,125).

Karakolda üç gün boyunca her çeşit işkenceye maruz kalan Ali'nin beyni zarar görür. Polisler, Ali'yi, "Keşke öldürseydik herifi, böylesi onun için daha hayırlı olurdu" cümlesiyle serbest bırakır. Polisler için Ali'yi veya onun gibi çıplak hayat formundaki insanları öldürmenin hukuki veya toplumsal herhangi bir yaptırım yoktur; bu nedenle son derece rahat bir şekilde "keşke öldürseydik herifi" diyebilirler. Eserde polis, hukukun gücünü kullanarak Ali'yi tutuklar ama Ali'nin onu koruyacak hiçbir hukuki hakkı yoktur. Burada hukuk askıya alındığı için gerçekleştirilen hiçbir eylem yasadışı değildir.

İktidarın gözünde Kolera'da yaşayanların varlığının herhangi bir değeri olmadığı için hem iktidarın onlara uyguladığı şiddetin hem de onların birbirlerine karşı işlediği suçların gerçek anlamda bir cezası yoktur. "Hükümette kalemi kırılmış" olan Arap Sado, mahallede yeni türeyen yengeç yürüyüşlü adamlar tarafından öldürüldüğünde, katiller kaçtıktan ve Sado öldükten sonra "zarboların siren sesi kulakları çınlattır" (s.30). Polisler cinayeti çözmek için değil, iktidarın varlığını göstermek için oradadır. Sado'yu öldüren çete, bütün mahalleyi yavaş yavaş haraca kesmeye başlar. Çete reisi, Ali'den de haraç isteyince Ali'nin çözüm için polise gitmek yerine usturasını alıp hesaplaşmaya gitmesi de hukukun burada askıya alınma durumunu pekiştiren bir örnektir. Tatlıcı Taner tarafından öldürülen öğretmenin cesedi etrafında öğrenciler toplandığında da yine siren sesi duyulur; ardından polis çocukları copleyarak dağıtır, velilerden de birkaçını göstermelik tutuklar. Bu sahnede de polis, cezalandırıcı konumuyla otoriteyi temsil eder:

"...siren sesi bu matemi bozdu. Zarbolar öğretmenleri için ağlayan çocukları copleyarak dağıtıp Kolerallılara gövde gösterisinde bulundu. Zarbolar, çocuklarını sakinleştirmeye çalışan velilerden birkaçını

tutuklayıp karakola çektiler; tutukladıkları velileri amirlerine gösterip suçlu zanlısı diyerek iyi puan alacaktı kerizler” (s.88).

Salih, Kolera’da şişle işlenen cinayetlerin suçlusu olarak Tatlıcı Taner’i yakaladıktan ve mahalleliler onu linç ettikten sonra da yine siren sesi duyulur. Katilin yakalanmış olması polisler için önemli değildir; onlar için ne katilin ne de maktullerin bir değeri vardır. Mahallede işlenen diğer suçlarda olduğu gibi bu olayda da amaç, Kolera’da yaşayanların hukukun koruması dışında bırakılabileceğini dolayısıyla başlarına her şeyin gelebileceğini hatırlatmaktır:

“Kahrolası siren sesleri ânında yetiştii. Taner’in kanlar içinde kalmış elbisesine tiksinerken bakan zarbolar “Ulan leş gibi herif, daha arabanın içini yeni yıkatmıştım. Durun içeri bir gazete sereyim! Heveslenme ulan arabaya koymayacağız, daha savcılık, bilirkişi durumları var, zaten o zamana kadar tahtalı köye uçar,” diye söylendiler” (s.115).

Kolera’da polisin vaktinde müdahale ettiği tek olay, Eleni ile İmine’nin kavgasıdır. Ali ile Eleni’yi berberde yakalayan İmine, “çoluğum çocuğum var” (s.67) diyerek Eleni’ye saldırır. Kısa bir süre sonra siren sesleri eşliğinde olay yerine gelen iktidarın temsilcisi polis, Kolera için sıradan sayılabilecek aile içi kavgaya müdahale eder ve Ali ile İmine’yi arabaya bindirip hemen barıştır. Ayrıca komiser, Ali’yi mahkemeye vermek isterse İmine’nin evrak işlerinden hayatının kayacağını söyleyerek yasaların onlar için olmadığını sözlü olarak da ifade eder. Sonu kanla biten olaylara kayıtsız kalan iktidar, basit bir kavgaya müdahale ederek hukukun kullanımının keyfilğini gözler önüne serer:

“Dükkânın önü panayır yerine dönmüşken siren sesleri kalabalığı dağıtıp içeri girdi... Ali ve İmine zarboların minibüsüyle karakola çekildiler. Zarbolar, karı-kocayı Kolera’da biraz dolaştırıp barıştırmaya çalıştılar...Komiserden baba nasihati alan Ali, İmine’yi alından öpüp barıştı. Komiser İmine’yi “İstersen mahkemeye verebilirsin, evrak, muamele, zart zurt işlemlerinden hayatın kayar,” diye uyardı” (s.67).

Kolera’da yaşayanlar, yaşatılmaya değer görülenlerin tâbi oldukları hukuka tâbi tutulmadıkları için kendi otoritelerini ve yasalarını üretmişlerdir. Eserde önce Arap Sado, ardından da Salih, mahalleliyi koruyan ideal örnekler olarak öne çıkar. Arap Sado, “çocukları sünnet ettiren, giydiren, bekâr gençleri evlendiren, tersoların cebine harçlık koyan babacan kabadayı” (s.31) olarak betimlenir. Salih de ilk intihar teşebbüsünden sonra “en büyük zalimliğe oynayan” (s.72) acımasız bir bitirim olarak yeni hayatına başlar. Fil Hamit’in tamirhanesindeki yangından Gaftici Fethi’yi ve Tilki Orhan’ı kurtarmasıyla, herkesi haraca kesen reisin kumarhanesine baskın düzenleyip mekânı dağıtmasıyla ve çaldığı arabalarla mahallelinin dikkatini çeker. Mahallede ona asıl saygınlık kazandıran ise sevgilisi Tina’nın yüzüne jilet atan adamı öldürmesi ve Kolera Canavarı Tatlıcı Taner’i yakalayıp iki kulağını kesmesi olur. Mahallede hukuk olmadığı için, şiddet adaletin yegâne aracı hâline gelmiş; bu da suçların engellenmesi için başka suçların işlenmesinin normal karşılandığı hatta teşvik edildiği bir sistemin oluşmasına neden olmuştur. Bu sistem içinde mahalle kendi yasalarını ve adalet sistemini oluşturmuş ve bunların uygulayıcısı olacak liderlerini de belirlemiştir. Dolayısıyla Kolera, iktidarın gözetiminde ama iktidardan bağımsız kendi içinde alternatif bir yönetim sistemi geliştirir.

Kolera, “her saniye ölme tehlikesiyle karşı karşıya olan sefil çocukların” yaşadığı, babaların oğullarına “düşene bir tekme de sen atacaksın” (s.38) öğüdü verdiği, kitap okuyanın “gâvur çocuğu”na (s.23) benzetildiği, Reco gibi yetenekli çocukların geri zekalılar sınıfına atıldığı bir mahalledir. Burada yaşayanlar, çemberin dışında kalanlar olduğu için, hayatlarını devam ettirebilmek adına kendi kurallarını koyar ve bunları mahallelinin gözünde meşrulaştırır. Bu bağlamda mahallenin eli çabuk, ince parmaklı çocukları genellikle hırsızlık yapar ve bu durum mahallede normalleştirilir. Mahallelinin saygı duyduğu usta hırsızlardan Gaftici Fethi, hırsızlığa yeni başlayacak çocuklara bu işin sırlarını öğretir, onları ritüel eşliğinde gafticiliğe kabul eder ve böylece hırsızlığı mahallede kurumsallaştırır:

“Gaftici Fethi, kurnazlıklarını daha önceden bildiği narin elli, uzun parmaklı çocukları, hırsızlıklara has sadakat yemini ettirmek, gafticiliğin sırlarını yaralı kurtlara öğretmek amacıyla Cura Baba’nın türbesinin önünde sıraya dizdi...Tören merasimine geç uyanan seyirci kalabalığı, sadakat yeminine geçildiğinde, Cura Baba’nın etrafında yarım ay şeklinde toplandı” (s.27,28).

Kolera Mahallesi, iktidarın kendi belirlediği normların dışında kalanları yaşatmaya değer görmediği için dışlayarak yönettiği, insan eşitliğinin ve her insanın doğduğu andan itibaren sahip olduğu hukuki hakların iktidar tarafından geçersiz kılındığı bir alandır. Bu nedenle Ağır Roman’ın Foucault’nun biyopolitika ve Agamben’in istisna alanı ile çıplak hayat kavramlarının edebî eserdeki yansımaları olduğu görülür.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Metin Kaçan'ın Ağır Roman adlı eseri, Michel Foucault'nun biyopolitika ve ırkçılık kavramları ile Giorgio Agamben'in istisna alanı ve çıplak hayat kavramları ekseninde ele alınmıştır. Foucault'ya göre modern iktidarlar egemenliklerini artık "öldürme gücü" üzerinden değil; başta nüfusu olmak üzere bireyin çevresiyle kurduğu tüm ilişkileri sınıflandıran, düzenleyen ve gözetim altında tutan biyopolitik yönetim biçimleri üzerinden tanımlar. "Yaşatmak ve ölmeye bırakmak" ilkesi doğrultusunda sürdürülen bu yönetim anlayışında hayatta bırakılmaya değer görülmeyenler ve toplum normlarına uymadıkları için anormal olarak kabul edilenler ırkçılık politikalarıyla dışlanır. İktidar, kendi nüfusuna uyguladığı ırkçılık ile engellileri, suçluları, bağımlıları, fahişeleri ve sapkın olarak görülenleri nüfusun sağlığını ve güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak tanımlar ve onları yaşatılmaya değer görülenerin alanından uzaklaştırır. Bu bağlamda Kolera Mahallesi, iktidarın ırkçılık politikaları sonucunda nitelikli nüfus için potansiyel tehdit olarak algıladığı marjinal tipleri topladığı bir mekân olarak ortaya çıkar.

Kolera Mahallesi yalnızca dışlayarak yönetilen bir bölge değil; aynı zamanda hukukun askıya alınması yoluyla yaratılmış bir istisna alanıdır. Hukukun fiilen askıya alındığı bu mekânda yaşayanlar, siyasal özne olarak yok sayılmak suretiyle biyolojik varlık seviyesine indirgenirler. İktidar nezdinde hayatlarının ne kendilerine ne de topluma bir fayda sağladığı düşünülmediğinden, bu insanların ölmesinde veya öldürülmesinde hukuki bir sakınca yoktur. Bu nedenle mahalledeki hırsızlıklara, cinayetlere, zorbalıklara ya da yangınlara iktidarın temsilcisi olan polis, itfaiye ve ambulans son derece kayıtsızdır. Olay anında sadece fiziksel olarak bulunan ama sorunların çözümü noktasında pasif kalan iktidarın temsilcileri hukukun burada açıkça askıya alındığını gösterir. Bu durum, mahallelinin Arap Sado ve Gili Gili Salih gibi isimler yoluyla kendi otoritelerini oluşturmalarına ve racon hukuku üzerinden adaleti tesis etmelerine zemin hazırlamıştır. İktidar için "öldürülebilir ama kurban edilemez" durumunda olan bu insanların suçu suç yoluyla durdurmaya çalışmasına iktidar müdahale etmemiş; burada gerçekleştirilen eylemler siyasal, toplumsal ya da hukuksal herhangi bir yaptırıma tâbi tutulmamıştır.

Sonuç olarak, Foucault'nun biyopolitika ve ırkçılık; Agamben'in istisna alanı ve çıplak hayat kavramları çerçevesinde okunan Ağır Roman, modern iktidarın kimin yaşayacağına, kimin ölmeye bırakılacağına ve kimin hukukun koruması dışında tutulacağına karar verme yetkisinin edebî düzlemde görünür hâle geldiği özgün bir metindir. Bu yönüyle eser, yalnızca alt kültürün temsili açısından değil; modern iktidarların egemenlik biçimlerini göstermesi açısından da önem taşır.

Kaynakça

- Agamben, G. (2013). Kutsal insan egemen iktidar ve çıplak hayat. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agamben, G. (2018). İstisna hâli. (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aköz, S. (2018). Politika kavramının siyaset kavramı yerine kullanılması ve bilimsellik tartışmaları bağlamında devlet olgusuyla ilişkisi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(5), 160-180.
- Aristoteles. (2017). Politika. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Ertürk, F. (2025). Salgın dönemlerinde siyasal iktidar: Veba Geceleri'nde istisna hâli ve hegemonya. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, 17(34), 139-158. <https://doi.org/10.26517/ytea.607>.
- Foucault, M. (1992). Hapishanenin doğuşu. (M.A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (2002). Toplumu savunmak gerekir. (Ş. Aktaş, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2003). Abnormal. (G. Buchell, Çev.). London: Verso.
- Foucault, M. (2004). Biyopolitikanın doğuşu. (A. Tayla, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2007). Cinselliğin tarihi. (H.U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). Güvenlik, toprak, nüfus. (F. Taylan, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaçan, M. (2025). Ağır roman. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kartal, O. (2016b). Giriş: Biyopolitikanın izini felsefe tarihinde sürmek. O. Kartal (Ed.), Biyopolitika-II içinde (1. baskı ss.7-26). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "biyopolitika" kavramının teorik çerçevesi. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 2(2), 193-218.

- Koyuncu, E. (2016b). Foucault'nun siyaset felsefesinde biyopolitikanın doğuğu. O. Kartal (Ed.), Biyopolitika-II içinde (1. baskı ss.21-60). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Ojakangas, M. (2016a). Platon'un devlet ırkçılığı: biyopolitikanın tarihini yeniden okumak. (O. Kartal, Çev.). O. Kartal (Ed.), Biyopolitika-I içinde (1. baskı ss.27-48). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Özmkas, U. (2019). Biyopolitika: iktidar ve direniş Foucault, Agamben, Hardt-Negri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, V. (2016). Sosyolojik açıdan ağır hayatın ağır roman'ı ve Metin Kaçan. Mecmua (2), 11-28.